

KLANICZAY GÁBOR
CEU, Bécs/Budapest

Aetas 40. évf. 2025. 3. szám, 181–183.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2025.3.181-183

www.aetas.hu

Sziénai Katalin leveleinek kiadása – egy óriás-vállalkozás

Caterina da Siena: Epistolario. I. Lettere A-B. Edizione critica a cura di Cicchella, Attilio – De Cianni, Francesca – Dusio, Cristina – Parisi, Diego – Serventi, Silvia. Commento storico a cura di Mahmoud, Nelly Helmy – Ruiz, Damien. Studio linguistico a cura di D'Angelo, Vincenzo. Coordinamento a cura di Dejure, Antonella. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 2023. (Fonti per la storia dell'Italia medievale. Antiquitates, 58/I) ix-clxxxviii + 504 oldal

Sziénai Katalin levelezése a legfontosabb középkori olasz források közé tartozik. Jelentősége egyszerre vallási – Katalint a katolikus egyház szentként és egyházdoktorként tiszteli – és nyelvtörténeti: a fennmaradt 386 levél a toszkánai olasz dialektus egyik legértékesebb korai emléke. A népszerű *mantellata* (a domonkosok harmadrendjébe tartozó nővér) leveleit tanítványai – Neri di Landoccio Pagliaresi, Stefano Maconi, Tommaso d'Antonio da Siena (Caffarini) – már életében elkezdték gyűjteni. Katalin harminchárom éves korában, 1380-ban bekövetkezett halála után az első teljesnek szánt episztola-

gyűjteményt egyik tanítványa és írnoke, Cristofano di Gano Guidini állította össze. Erről a gyűjteményről készített további másolatokat Katalin szentté avatásának legbuzgóbb előmozdítója, Caffarini, majd számos más rajongója a 15. század folyamán. Végül a humanista Aldo Manuzio 1500-ban adta ki Velencében Sziénai Katalin leveleinek első teljességre törő, 368 levelet tartalmazó nyomtatott gyűjteményét, nem sokkal azelőtt, hogy ugyanó Petrarca (1501) és Dante (1502) műveiből jelentetett meg nagyszámú laikus olvasó számára elérhetőbb, kis méretű nyomtatott példányokat.

Sziénai Katalin összegyűjtött leveleinek modern kiadástörténete igen gazdag, a két legfontosabb: Girolamo Gigli¹ és Niccolò Tommaseo² gyűjteménye. A 20. században Eugenio Dupré Theseider látott hozzá a korszerű kritikai kiadás megvalósításához, melynek 88 levelet tartalmazó első kötete 1940-ben meg is jelent,³ de a munka befejezetlenül maradt. A levelek Susanne Noffke által készített, gondosan megjegyzetelt, négy kötetes angol fordítása (1988–2008) fontos állomást jelent a kritikai értékelés történetében.⁴ A domonkos rend támogatásával An-

¹ *L'epistole della serafica vergine S. Caterina da Siena...* Parti I-II. Siena: Stamperia di Francesco Quinza – Lucca: Leonardo Venturini, 1713–1721.

² *Le lettere di S. Caterina da Siena ridotte a miglior lezione e in ordine nuovo disposte con proemio e note.* Firenze: G. Barbèra, 1860.

³ *Epistolario di Santa Caterina da Siena.* Roma: Tipografia del Senato, 1940.

⁴ *The Letters of Catherine of Siena.* Translated with introduction and notes by Susanne Noffke. Vol. I. Binghamton N.Y.: Center for Medieval and Early Renaissance Studies, 1998.; Vol. II., III-IV. Tempe, Ariz.: Arizona Center for Medieval and Early Renaissance Studies, 2001, 2007–2008.

tonio Volpato az elmúlt évtizedek kutatásai nyomán 2002-re összeállított egy kritikai szempontok szerint átnézett CD-ROM változatot. Ezzel párhuzamosan az Istituto Storico Italiano per il Medio Evo (ISIME) nemrég leköszönt igazgatója, Massimo Miglio és jelenlegi munkatársa, Antonella Dejure vezetésével elindultak az összes létező kéziratot feldolgozó legújabb és legteljesebb kritikai kiadás munkálatai. Ennek első eredményeképp megjelent a valamennyi fellelhető kéziratot és nyomtatványt tartalmazó katalógus⁵ (és digitális formában hozzáférhetővé lett a kritikai kiadás alapjául szolgáló adatbázis, a DEKAS⁶). Ezen előzmények és előkészületek nyomán látott napvilágot hagyományos könyvformában a levelek kritikai kiadásának első kötete, mely 76 levelet tartalmaz, a hozzájuk kapcsolt apparátussal együtt. Az 504 oldalas kötet tekintélyt parancsoló, szinte fizikailag is kell dolgozni ahhoz, hogy az érdeklődő olvasó elmerüljön benne, mert az ISIME hagyományai szerint a könyv lapjai nincsenek felvágva, így ez a feladat az első olvasóra hárul. Összességében a hagyományos forma figyelemre méltó gesztust jelent, mely hitet tesz amellett, hogy a filológiai és történelmi lábjegyzetekkel megtűzdelt, tudós bevezetővel ellátott, részletes kézirat-listákkal és textológiai megfigyelésekkel keretbe foglalt kritikai szövegkiadás a digitális kor minden vívmánya ellenére továbbra is nélkülözhetetlen a történelmi kutatómunkához.

Antonella Dejure kritikai kiadása, eltérően a korábbi kiadásoktól, nem kronológiai rendben, hanem a címzettek ABC sorrendje szerint publikálja a leveleket. Az első kötet az A-B betűk alá sorolt darabokat tartalmazza. Ennek az új elrendezésnek az az egyszerű oka, hogy csak a levelek egy töredéke datálható pontosan, a tartalmi elemekből levonható következtetések pedig bizonytalanok, és minden egyes levél a hozzá kapcsolt filo-

lógiai és történelmi apparátussal egy külön, önálló figyelmet érdemlő egység. Az első kötet az egész korpusz egyötödét tartalmazza.

A kritikai kiadás változtatott a 19. század óta kanonikusnak elfogadott szövegeken is. Tommaseo ugyanis a modern olasz helyesíráshoz igazította azokat, ebben a kötetben viszont a legrégebbi kéziratok emlékei alapján visszatértek a sienai dialektus és írásmód használatához, jelezve a más kortárs átírásokban fellelhető különbségeket is. Noha – mint a kiadás elkészítői az előszóban megjegyzik – az írnokok által lejegyzett szövegből nyilvánvalóan nem teljes pontossággal hallatszik ki a diktáló Katalin hangja, a különböző változatok pontos filológiai összehasonlítása nyomán ehhez a lehető legközelebb kerülhetünk.

A levelek egyedülálló keresztmetszetet adnak a 14. század második felének vallási életéről, és egyúttal tanúskodnak arról, milyen elképesztő tekintélyre tett szert a domonkos harmadrendhez kapcsolódó, misztikus látomásokkal fellelő sienai polgárlány ebben az időszakban. A címzettek között ott vannak Katalin családtagjai, gyóntatói, tanítványai, *mantellata*-társai, domonkos apácák, szerzetesek, itáliai polgárok és polgárasszonyok, városi tisztviselők, magas rangú egyházi és világi vezetők, pápák, királyok és királynők. A lelki tanácsokkal és misztikus vallási tematikával átitatott levelek konkrét személyes ügyeken és aprócseprő konfliktusok elrendezésén túl elsősorban a kor legnagyobb egyházi problémájához, a Szentszék Avignonból Rómába való visszatéréséhez, majd a nagy nyugati egyházszakadás pártharcaihoz kapcsolódnak. Sziénai Katalin Róma és VI. Orbán pápa támogatására vetette be karizmatikus vallási tekintélyét.

Ez utóbbi üggyhöz kapcsolódik Katalin két magyar vonatkozású levele is, melyek VI. Orbán pápa támogatására buzdítottak. Az egyi-

⁵ Caterina da Siena: *Epistolario. Catalogo dei manoscritti e delle stampe*. A cura di Marco

Cursi, Antonella Dejure, Giovanna Frosini. Roma: ISIME, 2021.

⁶ www.dekasisime.it

ket „Magyarország királynéjának azaz a király anyjának” (Tommaseo számozása szerint n° 145.), vagyis Piast Erzsébet anyakirálynénak küldte, a másikat pedig „Magyarország királyának” (n° 357), azaz Nagy Lajosnak. Ezek papír-alapú kiadására még biztos éveket várni kell, de a DEKAS adatbázisban már most elérhetők. E két levél is tanúsítja, milyen súlya, milyen fontos szerepe volt a

magyarországi Anjouknak a 14. századi Európa egyházpolitikájában.

Sziénai Katalin leveleinek kritikai kiadása az olasz filológia egyik csúcsteljesítménye. A megtartott klasszikus könyvformátum és a vele szorosan összekapcsolódó, azt kiegészítő számítógépes adatbázis egy új történelmi szövegkiadás-modell irányába egyengeti az utat.